

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/50/50/97

POSTAWY WOBEC PRZESZCZEPIANIA NARZĄDÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ '97

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ◆ Zdecydowana większość Polaków (87%) akceptuje przeszczepianie narządów pobranych od osób zmarłych. Podobne odsetki uzyskano w badaniach przeprowadzonych w innych krajach.
- ◆ W przypadku śmierci bliskiej osoby ponad cztery piąte (83%) ankietowanych nie sprzeciwiłoby się pobraniu narządów do przeszczepu, jeśli zmarły nie miał nic przeciwko temu. Gdy opinia osoby zmarłej nie jest znana, odsetek deklarujących brak sprzeciwu jest znacznie mniejszy (60%). Tylko 15% respondentów zezwoliłoby na pobranie narządów dla ratowania komuś życia mimo wyrażonego wcześniej sprzeciwu dawcy.
- ◆ Połowa badanych akceptuje - istotne dla przeprowadzania transplantacji - kryterium śmierci mózgowej jako śmierci człowieka. Niemal co trzeci respondent nie uznaje jednak tego kryterium.
- ◆ Prawie równie powszechna jak akceptacja transplantacji w ogóle jest aprobata tzw. przeszczepów rodzinnych (85%) w przypadku nerek - to znaczy oddania własnej nerki dla ratowania kogoś z najbliższych.
- ◆ Mimo pozytywnego stanowiska Kościoła część badanych (15%) uważa przeszczepianie narządów za sprzeczne z religią katolicką, a prawie co piąty (19%) żywi wątpliwości i nie ma zdania w tej sprawie.
- ◆ Tylko niespełna połowa ankietowanych (47%) ma zaufanie do ośrodków medycznych zajmujących się transplantacjami, uważając, że nie czerpią one z tego korzyści materialnych. Ma na to niewątpliwie wpływ dość powszechna opinia o rosnącej komercjalizacji służby zdrowia.

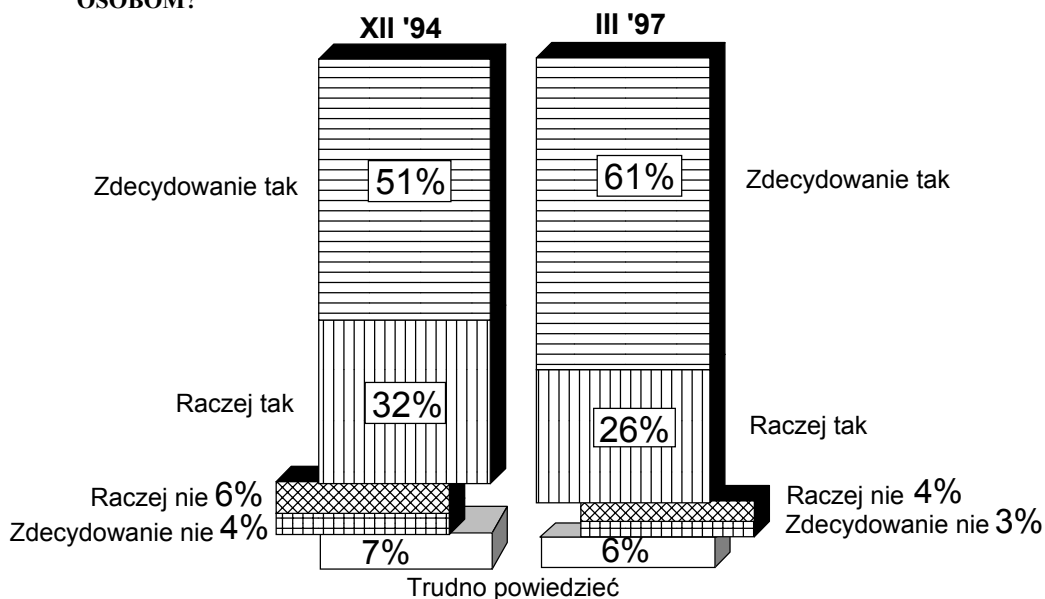
W marcu minął rok od wejścia w życie ustawy o pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, regulującej w sposób szczegółowy i całościowy sprawę transplantacji narządów w Polsce. Jej uchwaleniu i wejściu w życie towarzyszyło wiele publikacji, informacji i wypowiedzi na temat przeszczepów, podobnie jak powstaniu w grudniu ubiegłego roku Centralnego Rejestru Sprzeczności. Jest więc dogodny moment, by poznać stosunek ludzi do wielu kwestii związanych z transplantacjami, a także sprawdzić, czy zaszły zmiany w społecznych opiniach i postawach od poprzedniego sondażu CBOS na ten temat¹.

AKCEPTACJA PRZESZCZEPÓW JAKO METODY RATOWANIA ŻYCIA I LECZENIA

Przeszczepianie narządów jest w Polsce równie powszechnie akceptowane jak w krajach zachodnich, gdzie transplantacji dokonuje się na większą skalę niż u nas. Ostatnie lata przyniosły kilkupunktowy wzrost odsetka Polaków aprobujących tę metodę leczenia; zaledwie 7% badanych wyraża swój sprzeciw. Istotne jest przy tym, że znacznie wzrósł odsetek osób zajmujących zdecydowane stanowisko w tej sprawie.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (82), przeprowadzono w dniach 13-18 marca ‘97 na reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski (N=1185). **Badanie było współfinansowane przez Centrum Organizacyjno-Koordynacyjne ds. Transplantacji „Poltransplant” oraz Instytut Transplantologii Akademii Medycznej w Warszawie.** Wyniki poprzedniego sondażu na ten temat - z grudnia ‘94 - opublikowano w komunikacie CBOS „Stosunek społeczeństwa do transplantacji narządów”, luty ‘95.

RYS. 1. CZY UWAŻA PAN(I) ZA SŁUSZNE PRZESZCZEPIANIE NARZĄDÓW POBRANYCH OD OSÓB ZMARŁYCH, ABY RATOWAĆ ŻYCIE LUB PRZYWRACAĆ ZDROWIE INNYM OSOBOM?

Warto zauważyć, że im młodsi są respondenci, tym mają bardziej zdecydowane poglądy w tej sprawie. Wynika to prawdopodobnie z większej otwartości na nowoczesność; poza tym u młodych ludzi w mniejszym stopniu dają o sobie znać tradycyjne uprzedzenia. Zdecydowane opinie są też tym częstsze, im wyższy poziom wykształcenia badanych oraz mniejsza religijność, mierzona częstością praktyk i siłą wiary². Ogólnie rzecz biorąc, stosunek do transplantacji zależy od wykształcenia - akceptują ją prawie wszyscy respondenci z wyższym wykształceniem (98%) i „tylko” cztery piąte badanych z wykształceniem podstawowym (80%). Spośród grup społeczno-zawodowych stosunkowo częstszym brakiem akceptacji oraz wyższymi na ogół odsetkami osób nie mających opinii w tej kwestii wyróżniają się renciści, emeryci, bezrobotni, gospodynie domowe i rolnicy.

Mimo wypowiedzi papieża i innych przedstawicieli Kościoła katolickiego, część badanych nadal sądzi, że przeszczepianie narządów jest sprzeczne z religią. Odsetek ich jest wprawdzie nieco mniejszy niż przed dwoma laty, wciąż jednak co piąty respondent ma wątpliwości w tej kwestii.

² Zob. tabele aneksowe. Związek wykształcenia i religijności z postawami wobec transplantacji stwierdzano w wielu badaniach. Por. np. M. Sanner, „A Comparison of Public Attitudes Toward Autopsy, Organ Donation, and Anatomic Dissection”, JAMA, January 26, 1994, vol. 271, No. 4.

Tabela 1

w procentach

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że przeszczepianie narządów jest sprzeczne z religią katolicką?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	XII '94	III '97
Zdecydowanie zgadzam się	6	6
Raczej zgadzam się	12	9
Raczej nie zgadzam się	32	32
Zdecydowanie nie zgadzam się	30	35
Trudno powiedzieć	20	19

Wprawdzie opiniom o braku sprzeczności transplantacji z religią katolicką, zwłaszcza zdecydowanym, towarzyszy częstsza akceptacja przeszczepiania, ale - jak wynika z analizy danych - badani, którzy są przeciwnego zdania lub nie zajmują stanowiska w tej sprawie, w większości również są za transplantacjami (odpowiednio 71% i 73%). Opinia o istnieniu sprzeczności jest więc przypuszczalnie wynikiem jakichś stereotypowych wyobrażeń, ujawniających się pod wpływem pytania i słabo powiązanych z postawą aprobującą możliwości współczesnej medycyny, zwłaszcza gdy chodzi o ratowanie życia i zdrowia³. Pozytywne nastawienie Kościoła katolickiego do przeszczepów w niedostatecznym stopniu odzwierciedla się w postawach i wyobrażeniach wielu wiernych.

Wyraźnie widoczny jest związek opinii badanych w tej kwestii z ich wykształceniem (V Cramera = 0.17) oraz z - powiązaną z poziomem wykształcenia - sytuacją materialną, znacznie słabszy zaś - z ich religijnością (V Cramera = 0.08). Opinia o istnieniu sprzeczności jest najczęstsza wśród robotników niewykwalifikowanych i bezrobotnych, następnie wśród gospodyń domowych, emerytów, rolników i robotników wykwalifikowanych.

Przeświadczenie o sprzeczności dokonywania przeszczepów z religią jest w Polsce częstsze niż w krajach zachodnich. W USA w roku 1993 zaledwie 5% badanych miało religijne zastrzeżenia co do transplantacji⁴, w Hiszpanii 7%, a kilka lat wcześniej, (w 1987 roku) w Wielkiej Brytanii również 5%.

³ W poprzednim sondażu w odpowiedziach na pytanie otwarte o przyczyny niezgody na pobranie narządów w przypadku śmierci osoby bliskiej motywy religijne były stosunkowo rzadkie. Zob. komunikat CBOS „Stosunek społeczeństwa do transplantacji narządów, cyt. wyd.

⁴ Por. The Gallup Organization: „The American public attitudes toward organ donation and transplantation”. Boston, 1993; R. Matesanz, B. Miranda (eds.), „Organ donation for transplantation «The Spanish model»”, 1996; R.E. Wakeford, R. Stepney, „Obstacles to organ donation”, Br. J. Surg. 1989, vol. 76, May, 435-439.

ZGODA NA POBRANIE NARZĄDÓW OSÓB BLISKICH PO ICH ŚMIERCI

Brak zgody członków rodziny osoby zmarłej na pobranie narządów jest jednym z czynników ograniczających liczbę przeprowadzanych zabiegów transplantacji i to niezależnie od tego, czy zgoda taka jest formalnie wymagana czy nie, gdyż lekarze na ogół nie działają bez akceptacji rodziny. W Polsce w roku 1996 na 82 przypadki odstąpienia od pobrania narządów od zmarłych, którzy mogli być dawcami, aż w 50 przypadkach powodem był sprzeciw rodziny (w pozostałych - względy medyczne), choć z prawnego punktu widzenia istotny jest tylko brak sprzeciwu wyrażonego przez dawcę za życia⁵. Dodajmy, że pobranie narządów od jednego dawcy może uratować życie pięciu chorym.

Postawy członków rodzin osób zmarłych dowodzą, że rzeczywista akceptacja przeszczepiania narządów odbiega od ogólnych deklaracji na ten temat. Zarówno badania prowadzone w wielu krajach, jak i poprzedni sondaż CBOS, wskazują, że gotowość wyrażenia zgody na pobranie narządów do przeszczepu w przypadku śmierci bliskiej osoby występuje rzadziej niż deklarowanie zgody na oddanie własnych narządów po śmierci oraz, oczywiście, niż ogólna akceptacja przeszczepów⁶.

W poprzednim sondażu wśród motywów braku zgody na pobranie narządów po śmierci bliskiej osoby najczęstszy był pogląd, że w tej sprawie każdy powinien decydować sam, za życia, i nie powinno się wyrażać zgody bez wiedzy o woli osoby zmarłej. Z tego względu pytanie o sprzeciw wobec pobrania narządów po śmierci osoby bliskiej, postawione w tegorocznym badaniu, odnosiło się do trzech sytuacji: wyraźnego braku sprzeciwu osoby zmarłej, nieznajomości jej zdania na ten temat oraz do sytuacji, w której wiadomo, że była ona przeciwna oddaniu swych narządów po śmierci. Jak można było oczekiwać, akceptacja pobrania narządów od kogoś bliskiego jest najczęstsza wtedy, gdy wiadomo, że zmarła osoba nie miała nic przeciwko temu. W takiej sytuacji ponad cztery piąte badanych deklaruje, że nie sprzeciwialiby się pobraniu narządów. Odsetek ten jest o 25 punktów wyższy niż

⁵ Por. Poltransplant. Biuletyn Informacyjny, nr 1, marzec 1997.

⁶ Zob. komunikat CBOS „Stosunek społeczeństwa do transplantacji narządów, cyt. wyd.

w poprzednim naszym badaniu, kiedy to nie precyzowano, jaka była opinia osoby zmarłej⁷, wyższy też niż obecnie w sytuacji nieznajomości woli osoby zmarłej.

Tabela 2

w procentach

Czy w przypadku śmierci osoby bliskiej sprzeciwił(a)by się Pan(i) pobraniu od niej narządów, aby ratować życie innej osobie, gdy wiadomo, że zmarła osoba:	Zdecydowanie sprzeciwił(a)-byłbym się	Raczej sprzeciwił(a)-byłbym się	Raczej nie sprzeciwił(a)-byłbym się	Zdecydowanie nie sprzeciwił(a)-byłbym się	Trudno powiedzieć
– nie miała nic przeciwko oddaniu własnych narządów	6	5	38	45	7
– nie wypowiedziała się na ten temat i nie wiadomo, jaka była jej opinia	9	14	35	25	17
– była przeciwna oddaniu narządów	58	16	6	9	10

Pomimo niewiedzy o woli osoby zmarłej, trzy piąte badanych (60%) deklaruje, że nie sprzeciwiłoby się pobraniu narządów, aby ratować komuś życie, choć opinii zdecydowanych (25%) jest mniej niż wyrażonych z pewnym zastrzeżeniem (35%)⁸. Ponadto blisko jedna piąta respondentów w takiej sytuacji miała trudności z określeniem swojego stanowiska - nie była jednak wyraźnie przeciwna pobraniu narządów.

Część ankietowanych nie sprzeciwiłaby się pobraniu narządów nawet wtedy, gdy osoba zmarła była temu przeciwna, a co dziesiąty nie wiedział, jak by postąpił w takiej sytuacji. Przymuszalnie wzgląd na ratowanie życia innych mógł skłaniać do nierespektowania woli zmarłego.

Wiedza o tym, co sądzą na temat transplantacji członkowie rodziny - zwłaszcza pewność, że nie byliby przeciwni oddaniu swoich narządów po śmierci - ma więc istotne znaczenie dla postawy rodzin po śmierci bliskich, sprzyjając akceptacji pobrania narządów do przeszczepu.

⁷ Wprawdzie istnieje różnica między zgodą na coś a powstrzymaniem się od sprzeciwu - sformułowania pytań były odmienne - ale wydaje się, że w potocznym rozumieniu jest to samo.

⁸ Niektórzy respondenci mogli uznać, że w takiej sytuacji liczy się to, że osoba zmarła nie wyraziła za życia sprzeciwu - zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi („zgodą domniemaną”). **Większość jednak nie jest świadoma** - jak wynika z odpowiedzi na inne pytania - **jakie są regulacje prawne. Ta kwestia - jako szczególnie ważna - będzie omówiona w osobnym komunikacie CBOS.**

Podobne zróżnicowanie postaw zaobserwowano także w innych krajach. W odpowiedzi na pytanie, czy gotowi byłiby oddać do przeszczepienia narządy zmarłego członka rodziny, który chciał, by tak uczyniono, twierdząco odpowiedziało 93% Amerykanów i Hiszpanów, natomiast w sytuacji, gdy opinia zmarłego nie była znana, zgodziłoby się na oddanie narządów 47% Amerykanów i 52% Hiszpanów. Tak jak w Polsce część badanych - 10% Amerykanów i 14% Hiszpanów - gotowa była oddać narządy nawet wtedy, gdy zmarły był temu przeciwny⁹.

Istnieje także wyraźny związek między ogólną akceptacją transplantacji jako metody leczenia a stosunkiem do kwestii pobrania narządów po śmierci bliskiej osoby. Wśród osób zdecydowanie aprobujących transplantację 91% nie sprzeciwiałoby się pobraniu narządów po śmierci bliskiej osoby, gdy nie była ona temu przeciwna (tylko 7% wyraziłoby sprzeciw); w grupie akceptujących przeszczepę w sposób umiarkowany (uważających je za raczej słuszne działanie) odpowiednio 80% i 10%, a wśród nie akceptujących - 52% i 36%. Podobny rozkład odpowiedzi obserwujemy w sytuacji, gdy nie jest znana opinia osoby zmarłej - wśród zdecydowanie akceptujących transplantację 73% byłoby skłonnych nie sprzeciwiać się pobraniu narządów, a 16% - gotowych wyrazić sprzeciw; wśród akceptujących umiarkowanie - odpowiednio 48% i 26%, a w grupie nie akceptujących tylko 22% nie wyraziłoby sprzeciwu, podczas gdy większość (60%) sprzeciwiałaby się pobraniu narządów¹⁰.

Badani aprobujący transplantację jako metodę leczenia nieco częściej niż osoby uważające przeszczepianie narządów za postępowanie niesłuszne deklarują niesprzeciwianie się pobraniu narządów także w sytuacji, gdy zmarła osoba była temu przeciwna, ale zależność jest znacznie słabsza¹¹.

Czynnikiem różnicującym postawy w odniesieniu do wszystkich trzech sytuacji, wymienionych w pytaniu, jest poziom wykształcenia badanych. Najwyraźniej daje o sobie znać wówczas, gdy osoba zmarła nie miała nic przeciwko oddaniu narządów - im wyższe wykształcenie respondentów, tym częściej nie sprzeciwialiby się pobraniu narządów

⁹ Por. R. Matesanz, B. Miranda (eds.), „Organ donation for transplantation ...”, cyt. wyd. Jednak w badaniach z lat osiemdziesiątych odsetek Amerykanów, którzy oddaliby narządy zmarłej osoby bliskiej, gdyby nieznana była jej opinia, był wyższy (77%). Zob. J.M. Protas, „Altruism, Motivation and Allocation: Giving and Using Human Organs”, *Journal of Social Issues*, vol. 49, No. 2, 1993, s. 137-150.

¹⁰ W obu tych sytuacjach współczynnik V Cramera = 0.30.

¹¹ V Cramera = 0.14.

i odwrotnie. W tej sytuacji widoczny jest także wpływ wieku badanych, z wyraźnym podziałem na młodszych (do 44 lat), częściej akceptujących pobranie narządów, i starszych (45 i więcej lat) - częściej temu przeciwnych (zwłaszcza najstarsi). Na zróżnicowanie postaw w pewnym stopniu wpływa także religijność - częste praktyki i wiara częściej wiążą się z deklarowanym sprzeciwem lub brakiem zdania - różnice te są jednak w znacznym stopniu pochodną różnic wykształcenia. Spośród grup społeczno-zawodowych pobranie narządów w tej sytuacji najczęściej akceptowaliby przedsiębiorcy, uczniowie i studenci, kadra kierownicza, inteligencja i pracownicy umysłowi niższego szczebla. Najrzadziej natomiast (najczęściej też przeciwni pobraniu) rolnicy, emeryci, renciści, gospodynie domowe oraz bezrobotni.

W drugiej sytuacji - gdy nieznana jest wola osoby zmarłej - respondenci z wykształceniem wyższym i średnim znacznie częściej niż pozostali deklarują niesprzeciwianie się pobraniu narządów. Niższy poziom wykształcenia wiąże się także w tej sytuacji z wysokimi odsetkami braku opinii.

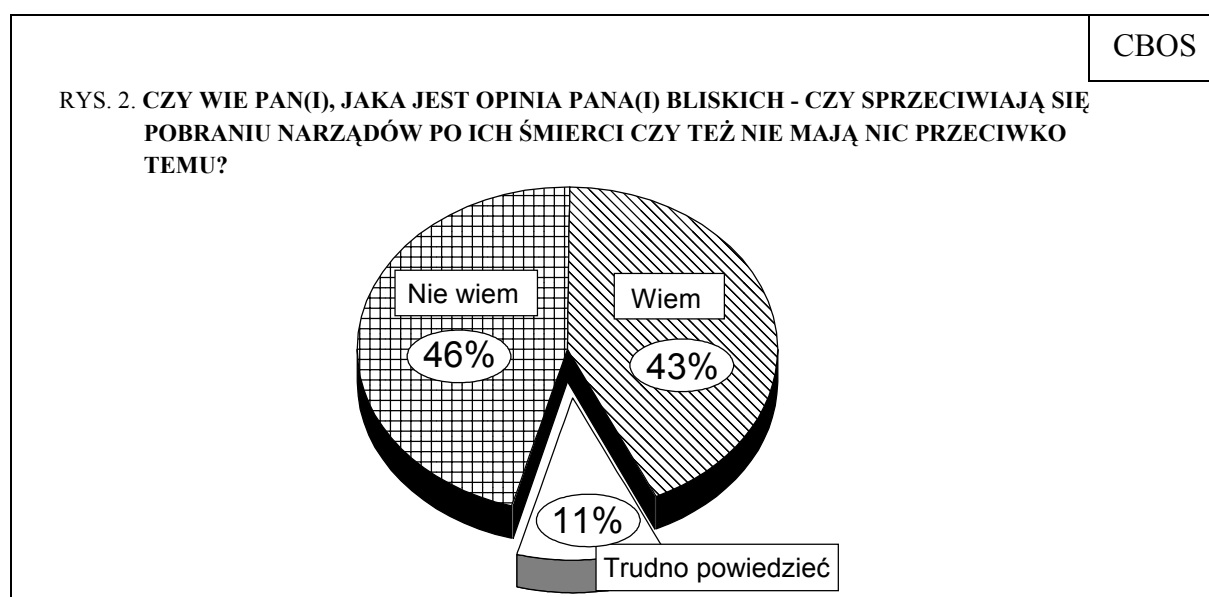
Podobnie jak uprzednio widoczne są różnice w opiniach osób religijnych i niereligijnych (zwłaszcza wierzących i raczej lub całkowicie niewierzących), a także różnice w postawach przedstawicieli poszczególnych grup społeczno-zawodowych. Natomiast wiek badanych nie różnicuje ich opinii w taki sposób jak uprzednio - młodszy badani mogli bowiem być przeciwni nie tyle samemu pobieraniu narządów do przeszczepów (jak starsi w pierwszej sytuacji), ile robieniu tego przy braku wyraźnie wyrażonej woli osoby zmarłej.

W trzeciej sytuacji - gdy osoba zmarła była przeciwna pobraniu po jej śmierci narządów do przeszczepu - wpływ poziomu wykształcenia respondentów ma przeciwny kierunek: im wyższe wykształcenie, tym więcej osób protestujących przeciwko pobraniu narządów. Również im młodszy badani, tym częściej deklarują respektowanie woli osoby zmarłej, ale - podobnie jak w przypadku wykształcenia - nie towarzyszy temu większa lub mniejsza gotowość do oddania narządów bliskiej osobie dla ratowania komuś życia. Religijność ankietowanych jest w takiej sytuacji znacznie słabiej powiązana z opiniami - tylko osoby najbardziej aktywnie praktykujące znacznie rzadziej sprzeciwiałyby się pobraniu narządów i częściej niż pozostałe nie mają skryształizowanej opinii.

Respektowanie woli osoby zmarłej w omawianej sytuacji jest najczęstsze wśród gospodyń domowych i tylko w tej kategorii respondentów wiąże się to z wyraźnie rzadszą gotowością oddania narządów do przeszczepu. Poszanowanie woli osoby zmarłej częstsze niż przeciętnie jest także wśród uczniów i studentów, kadry kierowniczej i inteligencji, prywatnych przedsiębiorców, pracowników umysłowych niższego szczebla. Natomiast najczęściej nie sprzeciwialiby się w takiej sytuacji pobraniu narządów przedstawiciele rolników, robotników niewykwalifikowanych i pracowników fizyczno-umysłowych.

WIEDZA O STOSUNKU OSÓB BLISKICH DO POBRANIA NARZĄDÓW PO ŚMIERCI

Stosunek rodziny do oddania narządów po śmierci jednego z jej członków ma duże znaczenie dla liczby pobrań, a tym samym ratowania za pomocą transplantacji jak największej liczby chorych. Czynnikiem istotnym dla naszych postaw - niezależnie od prawnych uregulowań tej kwestii - jest to, czy wiemy, co o tej sprawie sądziły osoby zmarłe. Dwa lata temu zaledwie jedna piąta badanych (21%) - znacznie mniej niż w innych krajach - deklarowała, że rozmawiała kiedykolwiek na ten temat ze swoimi bliskimi. Obecnie w odpowiedzi na pytanie, czy respondent zna opinię swoich bliskich w tej kwestii, ponad dwie piąte (43%) odpowiedziało twierdząco. Może to świadczyć o wzroście wiedzy i zainteresowania respondentów tą sprawą. Jest też znacznie bliższe wynikom badań zagranicznych.

Osoby, które deklarują znajomość opinii członków rodziny w tej sprawie, to najczęściej badani z wykształceniem wyższym, mieszkańcy największych miast, prywatni przedsiębiorcy, kadra kierownicza i inteligencja oraz uczniowie i studenci.

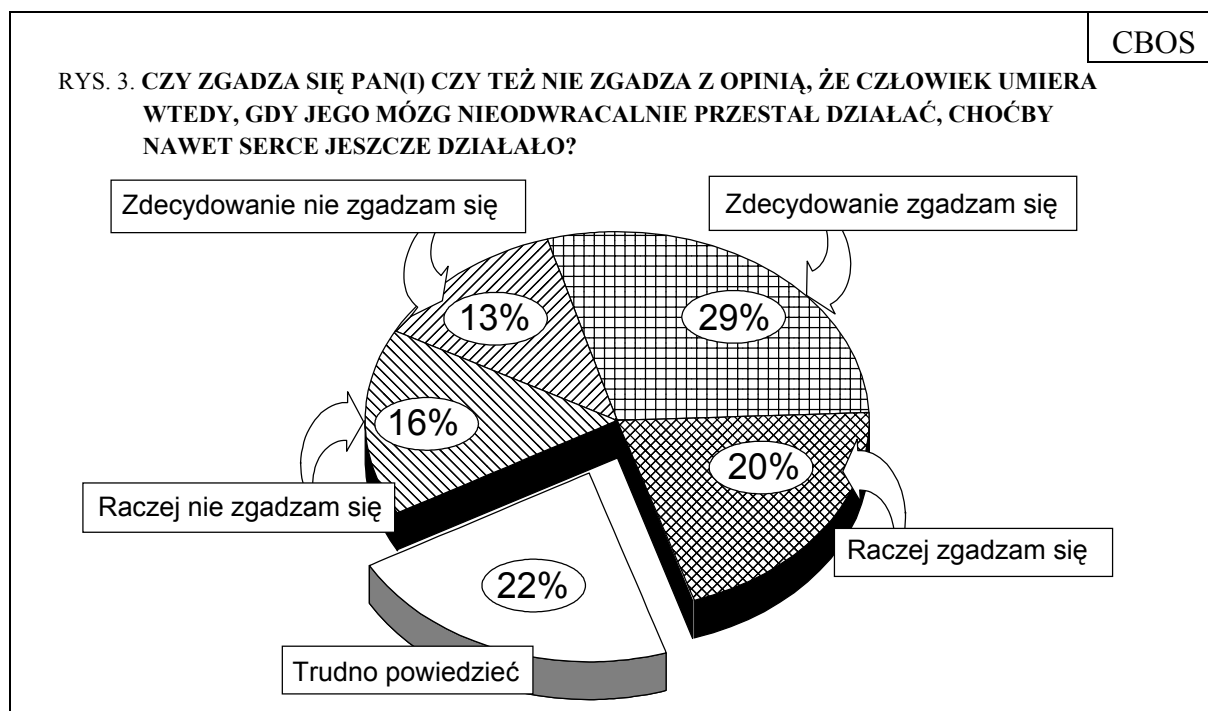
Respondenci znający opinie swoich bliskich mają bardziej skryształizowany pozytywny stosunek do transplantacji - znacznie częściej uważają je za zdecydowanie słuszne (72%) niż ci, którzy deklarują, że nie wiedzą, co sądzą ich bliscy (53%) lub nie potrafią udzielić jednoznacznej odpowiedzi na temat opinii członków rodziny (55%). Mają oni też bardziej zdecydowane poglądy na temat braku sprzeczności między religią a przeszczepianiem narządów, częściej również akceptują kryterium śmierci mózgowej jako śmierci człowieka (58% wobec 44% wśród nie znających opinii swych bliskich i 39% wśród pozostałych) - co jest dla transplantacji istotną kwestią.

AKCEPTACJA KRYTERIUM ŚMIERCI MÓZGOWEJ

Przyjęcie w medycynie kryterium śmierci mózgowej - nieodwracalnego uszkodzenia i utraty funkcji mózgu - jako prawdziwej śmierci człowieka umożliwiło rozwój transplantologii i ratowanie życia wielu ludziom, dzięki narządom pobranym od zmarłych. Jednak kryterium to odbiega od tradycyjnie przyjmowanych i dla laików może być niezrozumiałe i trudne do zaakceptowania zarówno pod względem intelektualnym, jak i emocjonalnym. W dodatku abstrakcyjna aprobata tego kryterium może nie pokrywać się z reakcjami w konkretnych, rzeczywistych sytuacjach śmierci kogoś bliskiego. Z różnych badań wynika, że wątpliwości dotyczące śmierci mózgowej należą do najczęstszych barier, gdy chodzi o donację narządów. W przytaczanych już badaniach amerykańskich tylko 63% respondentów było przekonanych, że nie jest możliwy powrót do życia osoby, u której stwierdzono śmierć mózgową, podobny stosunek do kryterium śmierci mózgowej odnotowano we wcześniejszych badaniach brytyjskich. W połowie lat osiemdziesiątych w USA tylko 55% ankietowanych uznało - po krótkim objaśnieniu - że śmierć mózgową może być przyjęta jako prawne kryterium śmierci¹².

¹² Por. R. Matesanz, B. Miranda (eds.), „Organ donation for transplantation...”, cyt. wyd.; R.E. Wakeford, R. Stepney, „Obstacles...”, cyt. wyd. Zob. także: Manninen i Evans, „Public Attitudes and Behavior Regarding

Na tym tle odsetek osób akceptujących takie kryterium śmierci w Polsce wydaje się niewiele niższy niż gdzie indziej. W naszych badaniach połowa respondentów (49%) zgodziła się z opinią, że śmierć człowieka następuje wtedy, gdy jego mózg nieodwracalnie przestał działać, mimo że było jeszcze serce.

Odsetki osób, które nie zgadzają się na takie kryterium śmierci, wydają się zbliżone do wyników uzyskanych w innych krajach - w przytoczonych badaniach amerykańskich i hiszpańskich wątpliwości związane z pojęciem śmierci mózgowej wyrażało około jednej piątej respondentów.

Do czynników wpływających na akceptację kryterium śmierci mózgowej można zaliczyć poziom wykształcenia i, w mniejszym stopniu, religijność badanych. Najrzadziej aprobuje to kryterium osoby o niskim poziomie wykształcenia i bardzo religijne, a przy tym w podeszłym wieku - przypuszczalnie bardzo tradycyjne w swych opiniach i postawach. Przy tym nie oznacza to, że częściej niż inni odrzucają takie kryterium - kwestia ta jest dla nich prawdopodobnie mniej zrozumiała, budzi więcej wątpliwości, co przejawia się znacznie większym odsetkiem odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Do najrzadziej akceptujących należą też renciści, mieszkańcy wsi oraz kobiety.

Odsetki osób aprobowujących śmierć mózgową są najwyższe wśród badanych z wykształceniem wyższym, mało religijnych (niepraktykujących i raczej lub całkowicie niewierzących), mieszkańców największych miast, przedstawiciele kadry kierowniczej, inteligencji, prywatnych przedsiębiorców i pracowników umysłowych niższego szczebla. Różnice opinii odnotowane w poszczególnych grupach społeczno-zawodowych oraz związane ze statusem materialnym są w znacznym stopniu pochodnymi poziomu wykształcenia badanych.

Trudne do wyjaśnienia natomiast pozostaje to, że najmłodsi respondenci (do 24 lat), a zwłaszcza uczniowie i studenci - bardziej niż przeciętnie pozytywnie nastawieni do transplantacji - stanowią nie tylko kategorie najrzadziej akceptujące kryterium śmierci mózgowej, ale też znacznie częściej niż inni nie zgadzające się z nim. Być może jest to wynikiem mniejszego zainteresowania zagadnieniem transplantacji i mniejszej wiedzy na ten temat¹³.

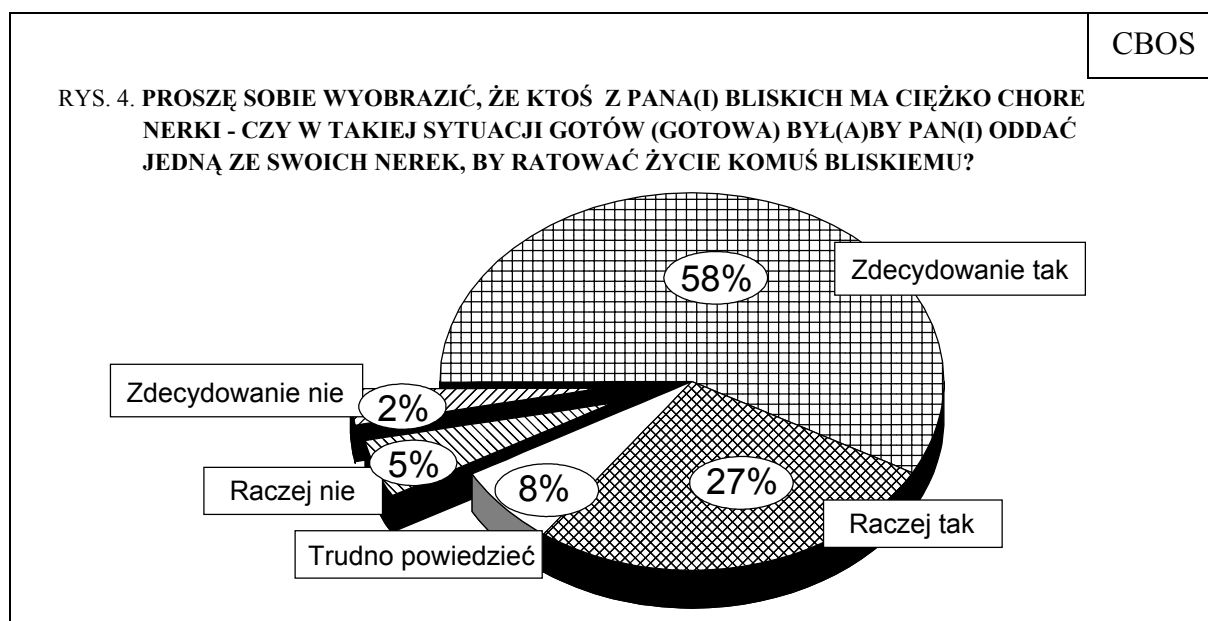
PRZESZCZEPY RODZINNE

Narządy do przeszczepów mogą pochodzić nie tylko od osób zmarłych. W przypadku niektórych narządów (np. podwójnych, jak nerki) lub odnawialnych tkanek możliwe jest ofiarowanie ich przez osoby żyjące, przede wszystkim przez najbliższych krewnych. Dawstwo tego rodzaju jest w Polsce rzadkością, podczas gdy w niektórych krajach stanowi znaczną część transplantacji, zwłaszcza w przypadku nerek. W ubiegłym roku w naszym kraju tylko 3% przeszczepionych nerek pochodziło od dawców żywych, spokrewnionych z chorym. Popularyzacja tzw. przeszczepów rodzinnych mogłaby więc uratować życie setkom chorych.

Zdecydowana większość Polaków - jak wynika z uzyskanych danych - byłaby skłonna oddać swoją nerkę dla ratowania życia komuś bliskiemu. Ponad połowa badanych udzieliła zdecydowanie pozytywnej odpowiedzi, a odsetek respondentów, którzy w sumie pozytywnie odnieśli się do takiej możliwości, jest niewiele niższy od uzyskanego w połowie lat

¹³ Mniejszą wiedzę u osób młodszych stwierdzano już w badaniach. Por. J.M. Dominguez et al., Knowledge and Attitude About Organ Donation in a Hispanic Population, Transplantation Proceedings, vol. 23, No. 2 (April, 1991).

osiemdziesiątych w Stanach Zjednoczonych¹⁴. Należy jednak pamiętać, że odpowiedzi na pytanie kwestionariusza mogą mieć deklaracyjny charakter - trudno odpowiedzieć, że nie ratowałoby się bliskiej osoby - daleki od rzeczywistych postaw czy reakcji na taką sytuację¹⁵. Jedynie silne obawy, lęki czy inne czynniki psychologiczne mogły skłaniać do zaprzeczenia. Taki rozkład odpowiedzi można jednak uznać za wyraz prawie powszechnej akceptacji tego rodzaju transplantacji.

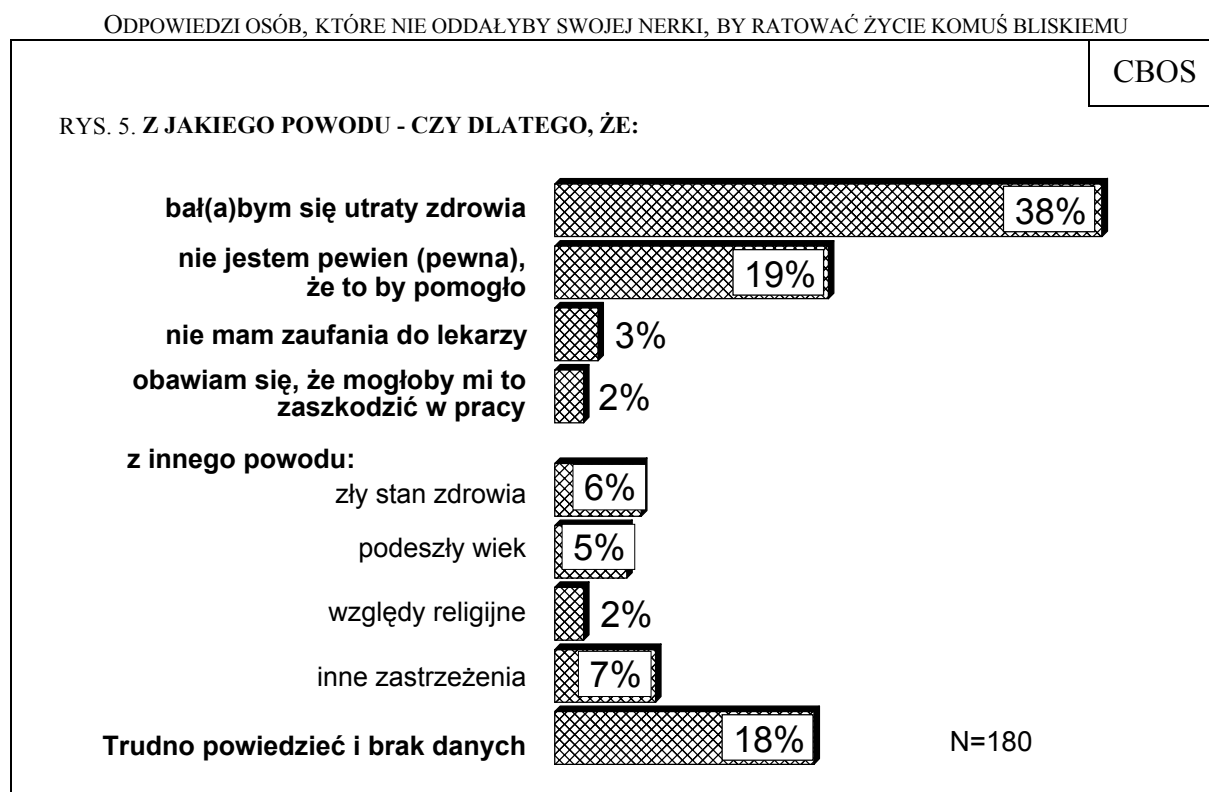
Aprobata przeszczepów rodzinnych wydaje się zależeć przede wszystkim od poziomu wykształcenia - im wyższy, tym jest częstsza i odwrotnie. Towarzyszą temu różnice opinii powiązane z sytuacją materialną badanych. Religijność nie różnicuje odpowiedzi w tak wyraźny sposób, choć wydaje się, że osoby bardzo religijne częściej są przeciwne przeszczepom rodzinnym. Być może w grę wchodzi wiek respondentów wykluczający w ich odczuciu możliwość ofiarowania przez nich nerki. Najwyższe odsetki negatywnych odpowiedzi występują wśród osób najstarszych, emerytów i rolników. Także najmłodszy badani (do 24 lat) oraz uczniowie i studenci charakteryzują się nieco większymi odsetkami

¹⁴ Por. A. Spital, M. Spital, „Living Kidney Donation”, Archiv of Internal Medicine, vol. 148, May 1988.

¹⁵ Należy być świadomym tego, że dawstwo od osób żyjących niesie ze sobą szereg problemów etycznych - ryzyka dawcy, niebezpieczeństwa komercjalizacji, żądań zadośćuczynienia, silnej presji wobec potencjalnego dawcy i innych.

odpowiedzi negatywnych. W przypadku najmłodszych częstszy też jest brak zdania. Natomiast aprobatą rodzinnego dawstwa jest największa wśród prywatnych przedsiębiorców, kadry kierowniczej i inteligencji oraz wśród robotników niewykwalifikowanych.

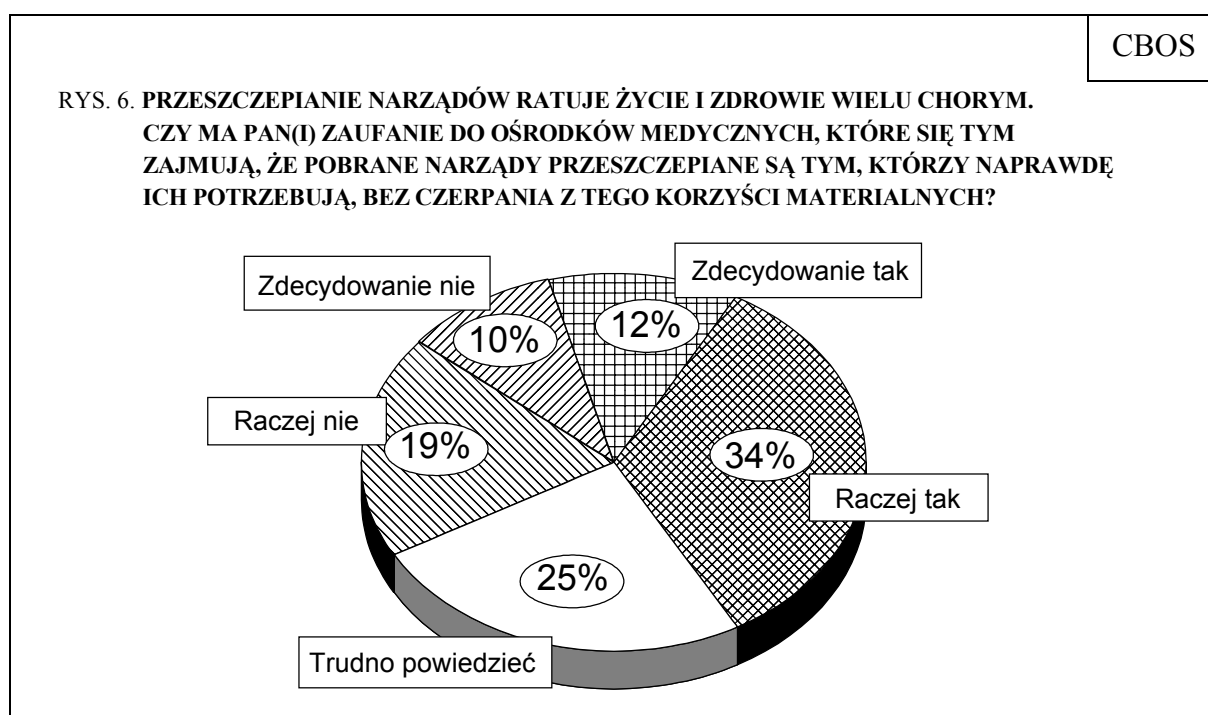
Respondenci, którzy nie byliby skłonni oddać nerki dla ratowania kogoś bliskiego, odpowiadali na dodatkowe pytanie, podając powody swej odmowy.

Spośród wymienionych w kwestionariuszu powodów najczęściej wybierano, jak można było oczekiwać, ryzyko z tym związane - obawę o utratę zdrowia. Na tę przyczynę częściej niż inni wskazywali młodsi respondenci (do 34 lat) oraz uczniowie i studenci. Spory odsetek respondentów nie był też pewien, czy ofiarowanie własnej nerki dałoby pozytywne rezultaty. Tylko nieliczni wskazali obawy związane z szansami zawodowymi czy brak zaufania do lekarzy. Inne powody - które wymieniali już sami badani - to przede wszystkim zły stan zdrowia i podeszły wiek.

ZAUFIANIE DO OŚRODKÓW TRANSPLANTACYJNYCH

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, pobranie narządów do przeszczepów może się odbywać jedynie w wyspecjalizowanych ośrodkach medycznych. Pobrane narządy rozdzielane są według kryteriów medycznych, w sposób pozostający pod kontrolą. W Polsce jakakolwiek komercjalizacja przeszczepiania narządów jest karalna, podobnie jak w większości innych krajów. Prasa jednak od czasu do czasu publikuje sensacyjne informacje - głównie o sprzedaży nerek - rzucające cień na transplantacje. Dla rozwoju i upowszechnienia tej metody ratowania życia i zdrowia istotne znaczenie ma otaczająca ją atmosfera społeczna, na którą składa się także zaufanie, jakim darzymy placówki medyczne zajmujące się transplantacjami.

Uzyskane odpowiedzi wskazują na dość znaczną podejrzliwość i niepewność badanych. Jedna czwarta nie zajęła stanowiska w tej sprawie, a prawie co trzeci respondent ujawnił brak zaufania (co dziesiąty w sposób zdecydowany). Jednak deklarowane zaufanie do placówek transplantacyjnych nie jest małe i wyraźnie przeważa nad nieufnością.

Należy pamiętać, że ogromna większość respondentów z natury rzeczy nie zna działalności ośrodków transplantacyjnych, zatem ich opinie są raczej przejawem ogólnego stosunku do służby zdrowia w Polsce, nacechowanego przekonaniem o jej rosnącej komercjalizacji. W jednym z ostatnich sondaży CBOS zaledwie 32% badanych wyraziło opinię, że państwowa służba zdrowia zapewnia bezpłatne leczenie, a 26% - iż każdy ma takie same szanse otrzymania pomocy medycznej¹⁶. Na tym tle sprawa zaufania do ośrodków transplantacyjnych nie przedstawia się najgorzej. Ponadto wątpliwości co do niekomercyjnego charakteru procedur pozyskiwania narządów i działalności ośrodków przeprowadzających transplantacje nie są, rzecz jasna, polską specyfiką. W cytowanym już badaniu Gallupa więcej niż połowa (58%) amerykańskich respondentów uważała, że osoba biedna nie ma takich samych szans na otrzymanie przeszczepu jak bogata, a 34% respondentów sądziło, że istnieje „czarny rynek” ludzkich organów.

Cechy społeczno-demograficzne stosunkowo słabo i nieregularnie różnicują opinie badanych w tej kwestii. Mężczyźni częściej deklarują zaufanie niż kobiety, te ostatnie częściej nie mają zdania na ten temat. Przekonanie o prawidłowym, niekomercyjnym działaniu ośrodków transplantacyjnych jest też częstsze wśród respondentów młodych (do 34 lat) niż starszych, zwłaszcza w wieku 55 i więcej lat, w znacznym stopniu rzutuje na to jednak częstszy brak opinii u osób najstarszych. Podobnie jest w przypadku różnic między respondentami z wykształceniem podstawowym - rzadziej deklarującymi zarówno zaufanie, jak i jego brak - a pozostałymi osobami. Dość znaczne, choć trudne do wyjaśnienia, są różnice w opiniach poszczególnych grup społeczno-zawodowych. Ośrodki transplantacyjne najczęściej cieszą się zaufaniem przedsiębiorców i rolników; wśród tych grup - oraz wśród robotników niewykwalifikowanych - najmniej też jest osób deklarujących brak zaufania. Najmniejszym zaufaniem charakteryzują się natomiast przedstawiciele robotników wykwalifikowanych, kadry kierowniczej i inteligencji, pracowników umysłowych niższego szczebla i fizyczno-umysłowych, a także, ogólnie rzecz biorąc, mieszkańcy największych miast. Pokrywa się to w pewnym stopniu ze zróżnicowaniem pozytywnych i negatywnych opinii o służbie zdrowia w ogóle, odnotowanym we wcześniejszych naszych sondażach (z wyjątkiem opinii prywatnych przedsiębiorców, bardzo krytycznych, gdy chodziło

¹⁶ Zob. komunikat CBOS „Funkcjonowanie służby zdrowia. Konflikt rząd - lekarze”, luty '97.

o bezpłatność leczenia i dość sceptycznie zapatrujących się na równość szans otrzymania pomocy medycznej).

Warto dodać, że istnieje pozytywny związek między akceptacją przeszczepiania narządów w ogóle a zaufaniem do ośrodków transplantacyjnych - np. osoby, które zdecydowanie akceptują transplantację, w większości deklarują też zaufanie (54%), a tylko co czwarty (27%) - nieufność. Wśród uznających transplantacje za postępowanie niesłuszne zaufanie do ośrodków deklaruje tylko co piąty (22%), a jego brak - połowa (51%)¹⁷.

Postawy Polaków wobec transplantacji narządów pobranych od osób zmarłych podobne są do obserwowanych w innych krajach, w których dokonuje się przeszczepów. Większość naszego społeczeństwa akceptuje tę metodę ratowania życia i leczenia i nie sprzeciwiałaby się pobraniu narządów do przeszczepu po śmierci kogoś bliskiego, lecz swoją zgodę uzależnia przede wszystkim od wiedzy o woli osoby zmarłej w tej sprawie. Jednak wiedza o tym, co na ten temat sądzą nasi najbliżsi, nie jest powszechna. Akceptowane są także przeszczepy rodzinne, od dawców żywych, gdy chodzi o ratowanie życia komuś bliskiemu. Tylko niespełna połowa badanych aprobuje zarazem kryterium tzw. śmierci mózgowej, istotne dla możliwości przeprowadzania transplantacji. Spory odsetek ma także wątpliwości, czy przeszczepianie narządów jest zgodne z religią, część jest nawet przekonana że jest sprzeczne.

Z jednej strony mamy więc do czynienia z akceptacją transplantacji jako osiągnięciem współczesnej medycyny, z drugiej zaś - z dość częstymi zastrzeżeniami dotyczącymi pobierania narządów od osób zmarłych.

¹⁷ V Cramera = 0.20.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy uważa Pan(i) za słuszne przeszczepianie narządów pobranych od osób zmarłych, aby ratować życie lub przywracać zdrowie innym osobom?

	(%)				
	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	61	26	7	5	1184
Płeć					
Mężczyźni	66	24	7	4	560
Kobiety	57	28	8	7	624
Wiek					
do 24 lat	71	19	6	3	164
25-34	68	24	3	5	209
35-44	64	29	4	3	253
45-54	65	26	7	2	222
55-64	56	27	14	3	142
65 lat i więcej	41	29	13	16	194
Miejsce zamieszkania					
Wieś	53	31	9	6	441
Miasto do 20 tys.	66	29	2	3	143
od 21 do 100 tys.	66	21	7	6	230
101-500 tys.	64	25	6	5	239
501 tys.i więcej mieszk.	70	16	9	5	131
Region					
Północny	63	26	9	2	119
Zachodni	57	29	8	5	150
Środkowozachodni	68	22	7	4	179
Środkowy	64	23	7	6	210
Wschodni	60	26	7	7	146
Południowo-wschodni	51	34	5	9	182
Południowo-zachodni	66	22	8	4	196
Wykształcenie					
Podstawowe	50	30	11	9	365
Zasadnicze zawodowe	61	26	8	6	359
Średnie	70	23	5	2	367
Wyższe	76	22	1	1	92
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	70	26	1	3	77
Prac.umysł.niż.szczebla	70	24	2	3	131
Pracownicy fiz.- umysł.	63	29	8	0	78
Robotnicy wykwalifikowani	65	28	4	3	116
Robotnicy niewykwalifik.	68	26	1	5	55
Rolnicy	59	30	12	0	72
Prywatni przedsiębiorcy	86	11	2	2	50
Bierni zawodowo					
Renciści	48	34	11	7	146
Emeryci	48	26	13	13	207
Uczniowie i studenci	81	14	3	2	71
Bezrobotni	56	26	9	9	109
Gospodynie domowe i inni	62	27	9	2	72
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	60	26	9	5	283
201 - 325	51	34	7	8	240
326 - 449	69	19	8	3	195
450 - 599	64	24	8	4	158
Powyżej 599 zł	73	22	3	2	150
Ocena własnych war. mater.					
Złe	58	27	10	6	319
Średnie	57	28	8	6	580
Dobre	75	20	3	2	283
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	52	26	6	17	83
Raz w tygodniu	57	29	9	6	600
Kilka razy w miesiącu	69	25	4	2	149
Kilka razy w roku	66	24	6	4	267
W ogóle nie uczestniczy	73	13	9	4	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:					
Głęboko wierzącą	50	26	11	12	164
Wierzącą	62	27	7	5	954
Raczej niewierzącą	82	13	5	0	51
Całkowicie niewierzącą	81	7	12	0	10
Poglądy polityczne					
Lewica	73	18	8	1	231
Centrum	65	26	5	3	340
Prawica	63	25	7	5	359
Trudno powiedzieć	43	34	11	13	252

Tabela 2. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że przeszczepianie narządów jest sprzeczne z religią katolicką?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	14	67	19	1183
Płeć				
Mężczyźni	12	73	15	560
Kobiety	16	62	22	624
Wiek				
do 24 lat	7	73	20	164
25-34	18	68	13	209
35-44	13	71	17	253
45-54	14	72	14	221
55-64	18	66	16	142
65 lat i więcej	17	51	32	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	15	62	23	441
Miasto do 20 tys.	14	71	14	143
od 21 do 100 tys.	11	69	20	230
101-500 tys.	18	68	14	239
501 tys.i więcej mieszk.	14	72	14	130
Region				
Północny	11	68	21	119
Zachodni	16	67	16	150
Środkowozachodni	11	76	13	179
Środkowy	16	64	20	209
Wschodni	23	58	19	146
Południowo-wschodni	9	68	23	185
Południowo-zachodni	15	67	18	196
Wykształcenie				
Podstawowe	18	51	31	365
Zasadnicze zawodowe	15	72	12	359
Średnie	11	74	15	367
Wyższe	10	80	11	91
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier.,inteligencja	10	74	16	77
Prac.umysł.niż.szczębla	9	76	14	131
Pracownicy fiz.- umysł.	11	71	18	78
Robotnicy wykwalifikowani	15	76	9	116
Robotnicy niewykwalifik.	25	59	16	55
Rolnicy	17	62	20	72
Prywatni przedsiębiorcy	2	88	10	49
Bierni zawodowo				
Renciści	12	67	21	146
Emeryci	17	53	30	207
Uczniowie i studenci	7	77	17	71
Bezrobotni	23	56	21	109
Gospodynie domowe i inni	19	69	13	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	19	59	22	283
201 - 325	17	66	16	240
326 - 449	14	71	16	195
450 - 599	12	73	16	158
Powyżej 599 zł	11	76	13	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	15	65	20	319
Średnie	17	63	20	580
Dobre	8	78	14	282
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	18	61	20	83
Raz w tygodniu	16	64	21	600
Kilka razy w miesiącu	13	66	21	148
Kilka razy w roku	13	73	14	267
W ogóle nie uczestniczy	6	79	14	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	21	55	23	164
Wierząca	14	68	18	953
Raczej niewierząca	7	78	15	51
Całkowicie niewierząca	20	66	14	10
Poglądy polityczne				
Lewica	12	76	11	231
Centrum	13	68	19	340
Prawica	17	69	14	358
Trudno powiedzieć	14	56	31	253

Tabela 3. Czy w przypadku śmierci osoby bliskiej sprzeciwił(a)by się Pan(i) pobraniu od niej narządów, aby ratować życie innej osobie, gdy wiadomo Panu(i), że **zmarła osoba nie miała nic przeciwko oddaniu własnych narządów?** 1 - Sprzeciwił(a)by się; 2 - Nie sprzeciwił(a)-by się

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	10	82	7	1182
Płeć				
Mężczyźni	10	84	6	559
Kobiety	11	81	8	623
Wiek				
do 24 lat	7	90	3	163
25-34	6	89	5	209
35-44	7	88	5	252
45-54	17	78	6	222
55-64	11	82	7	142
65 lat i więcej	14	69	17	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	12	78	10	441
Miasto do 20 tys.	9	87	3	141
od 21 do 100 tys.	9	83	7	230
101-500 tys.	10	85	5	239
501 tys.i więcej mieszk.	9	87	4	131
Region				
Północny	14	83	3	118
Zachodni	13	81	6	150
Środkowozachodni	10	84	6	179
Środkowy	10	81	9	210
Wschodni	12	76	11	146
Południowo-wschodni	8	81	11	185
Południowo-zachodni	8	89	3	195
Wykształcenie				
Podstawowe	16	72	13	364
Zasadnicze zawodowe	10	84	6	358
Średnie	8	88	4	367
Wyższe	3	95	2	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier.,inteligencja	5	91	4	77
Prac.umysł.niż.szczebła	7	89	3	129
Pracownicy fiz.- umysł.	10	84	6	178
Robotnicy wykwalifikowani	9	88	3	116
Robotnicy nlewykwalifik.	11	86	4	85
Rolnicy	14	74	12	72
Prywatni przedsiębiorcy	3	95	2	50
Bierni zawodowo				
Renciści	13	77	10	146
Emeryci	11	73	16	207
Uczniowie i studenci	4	94	2	71
Bezrobotni	15	80	4	108
Gospodynie domowe i inni	14	79	7	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	13	79	8	282
201 - 325	9	84	7	239
326 - 449	14	82	5	195
450 - 599	7	89	4	158
Powyżej 599 zł	4	91	5	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	14	79	7	319
Średnie	11	80	9	578
Dobre	5	91	3	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	8	78	15	83
Raz w tygodniu	11	80	9	599
Kilka razy w miesiącu	13	85	3	149
Kilka razy w roku	9	87	4	266
W ogóle nie uczestniczy	9	85	6	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	11	76	13	164
Wierząca	11	83	7	952
Raczej niewierząca	4	94	2	51
Całkowicie niewierząca	11	89	0	10
Poglądy polityczne				
Lewica	10	85	6	231
Centrum	11	85	4	339
Prawica	8	85	6	358
Trudno powiedzieć	14	73	13	253

Tabela 4. Czy w przypadku śmierci osoby bliskiej sprzeciwił(a)by się Pan(i) pobraniu od niej narządów, aby ratować życie innej osobie, gdy wiadomo Panu(i), że **zmarła osoba nie wypowiadała się na ten temat i nie wiadomo, jaka była jej opinia?** 1 - Sprzeciwił(a)by się; 2 - Nie sprzeciwił(a)by się

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	22	60	17	1183
Płeć				
Mężczyźni	22	62	17	559
Kobiety	23	59	18	624
Wiek				
do 24 lat	25	60	15	164
25-34	19	62	19	209
35-44	21	67	12	252
45-54	26	59	15	222
55-64	20	62	18	142
65 lat i więcej	22	51	27	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	25	55	20	441
Miasto do 20 tys.	24	63	13	142
od 21 do 100 tys.	20	60	20	230
101-500 tys.	17	66	17	239
501 tys. i więcej mieszk.	26	66	8	131
Region				
Północny	25	58	17	118
Zachodni	21	63	16	150
Środkowozachodni	22	61	17	179
Środkowy	21	60	19	210
Wschodni	23	54	23	146
Południowo-wschodni	28	55	16	185
Południowo-zachodni	17	68	15	196
Wykształcenie				
Podstawowe	24	51	25	365
Zasadnicze zawodowe	26	57	17	358
Średnie	19	70	12	367
Wyższe	19	73	8	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	16	71	13	77
Prac. umysł. niż. szczebla	19	72	9	129
Pracownicy fiz. - umysł.	25	57	18	178
Robotnicy wykwalifikowani	21	59	19	116
Robotnicy niewykwalifik.	24	65	11	85
Rolnicy	35	45	20	72
Prywatni przedsiębiorcy	9	85	6	50
Bierni zawodowo				
Renciści	25	59	16	146
Emeryci	20	53	27	207
Uczniowie i studenci	21	70	9	71
Bezrobotni	23	53	23	109
Gospodynie domowe i inni	29	52	19	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	26	52	22	283
201 - 325	22	58	20	239
326 - 449	23	65	11	195
450 - 599	25	64	11	158
Powyżej 599 zł	14	77	9	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	24	56	20	319
Średnie	25	56	19	379
Dobre	16	73	11	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	14	63	23	83
Raz w tygodniu	26	54	20	599
Kilka razy w miesiącu	27	59	14	149
Kilka razy w roku	17	68	15	267
W ogóle nie uczestniczy	14	80	6	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierzącą	19	55	26	164
Wierzącą	24	59	17	953
Raczej niewierzącą	12	86	3	51
Całkowicie niewierzącą	15	85	0	10
Poglądy polityczne				
Lewica	24	64	13	231
Centrum	24	62	14	339
Prawica	19	65	15	359
Trudno powiedzieć	23	49	28	253

Tabela 5. Czy w przypadku śmierci osoby bliskiej sprzeciwił(a)by się Pan(i) pobraniu od niej narządów, aby ratować życie innej osobie, gdy wiadomo Panu(i), że **zmarła osoba była przeciwna oddaniu własnych narządów?** 1 - Sprzeciwił(a)bym się; 2 - Nie sprzeciwił(a)bym się

	(%)			
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	74	15	10	1182
Płeć				
Mężczyźni	74	17	9	559
Kobiety	74	14	11	623
Wiek				
do 24 lat	85	11	5	163
25-34	76	16	8	209
35-44	78	17	5	252
45-54	72	18	10	222
55-64	71	15	13	142
65 lat i więcej	64	15	21	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	70	16	14	441
Miasto do 20 tys.	77	16	7	141
od 21 do 100 tys.	76	15	9	230
101-500 tys.	77	15	8	239
501 tys. i więcej mieszk.	78	17	5	131
Region				
Północny	75	14	11	118
Zachodni	66	18	16	150
Środkowozachodni	72	17	11	179
Środkowy	72	19	9	210
Wschodni	65	19	16	146
Południowo-wschodni	83	8	8	185
Południowo-zachodni	83	14	3	195
Wykształcenie				
Podstawowe	67	14	20	364
Zasadnicze zawodowe	76	16	8	358
Średnie	77	18	5	367
Wyższe	85	12	3	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	82	17	1	77
Prac. umysł. niż. szczebla	79	16	5	129
Pracownicy fiz. - umysł.	72	19	9	178
Robotnicy wykwalifikowani	74	15	11	116
Robotnicy niewykwalifik.	69	20	11	85
Rolnicy	66	22	12	72
Prywatni przedsiębiorcy	82	15	3	50
Bierni zawodowo				
Renciści	69	16	16	146
Emeryci	66	14	19	207
Uczniowie i studenci	84	12	4	71
Bezrobotni	77	15	8	108
Gospodynie domowe i inni	89	7	4	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	73	13	14	282
201 - 325	73	16	10	239
326 - 449	72	19	9	195
450 - 599	81	16	3	158
Powyżej 599 zł	81	13	6	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	73	14	13	319
Średnie	73	17	10	578
Dobre	78	15	7	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	65	15	20	83
Raz w tygodniu	75	15	10	599
Kilka razy w miesiącu	75	15	9	149
Kilka razy w roku	76	16	8	266
W ogóle nie uczestniczy	73	18	9	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	68	15	17	164
Wierząca	75	15	9	952
Raczej niewierząca	74	18	8	51
Całkowicie niewierząca	71	16	13	10
Poglądy polityczne				
Lewica	77	17	6	231
Centrum	72	19	9	339
Prawica	77	15	8	358
Trudno powiedzieć	71	12	18	253

Tabela 6. Czy wie Pan(i), jaka jest opinia Pana(i) bliskich - czy sprzeciwiają się pobraniu narządów po ich śmierci czy też nie mają nic przeciwko temu?

(%)

	Tak, wiem	Nie, nie wiem	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	43	46	10	1184
Płeć				
Mężczyźni	42	49	9	560
Kobiety	44	44	12	624
Wiek				
do 24 lat	38	53	9	164
25-34	45	45	10	209
35-44	46	47	7	253
45-54	47	43	10	222
55-64	46	46	8	142
65 lat i więcej	34	47	20	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	37	49	14	441
Miasto do 20 tys.	34	60	5	143
od 21 do 100 tys.	50	43	7	230
101-500 tys.	43	46	11	239
501 tys. i więcej mieszk.	61	31	9	131
Region				
Północny	40	47	13	119
Zachodni	52	37	11	150
Środkowo-zachodni	39	53	7	179
Środkowy	49	39	12	210
Wschodni	40	46	15	146
Południowo-wschodni	33	54	12	185
Południowo-zachodni	47	48	5	196
Wykształcenie				
Podstawowe	35	46	19	365
Zasadnicze zawodowe	44	49	6	359
Średnie	47	46	7	367
Wyższe	55	39	6	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	54	41	6	77
Prac. umysł. niż. szczebla	46	49	5	131
Pracownicy fiz. - umysł.	42	51	7	78
Robotnicy wykwalifikowani	48	43	8	116
Robotnicy niewykwalifik.	33	54	13	55
Rolnicy	33	51	15	72
Prywatni przedsiębiorcy	58	40	2	50
Bierni zawodowo				
Renciści	39	48	13	146
Emeryci	37	45	18	207
Uczniowie i studenci	53	34	13	71
Bezrobotni	44	50	6	109
Gospodynie domowe i inni	43	52	6	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	39	48	13	283
201 - 325	44	44	11	240
326 - 449	45	47	8	195
450 - 599	51	40	9	158
Powyżej 599 zł	46	46	7	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	42	45	13	319
Średnie	40	49	11	580
Dobre	51	43	7	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	36	43	21	83
Raz w tygodniu	42	50	8	600
Kilka razy w miesiącu	43	42	14	149
Kilka razy w roku	45	44	10	267
W ogóle nie uczestniczy	54	38	8	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierzącą	47	40	13	164
Wierzącą	42	48	10	954
Raczej niewierzącą	45	43	12	51
Całkowicie niewierzącą	62	30	8	10
Poglądy polityczne				
Lewica	51	43	6	231
Centrum	47	43	10	340
Prawica	44	47	9	359
Trudno powiedzieć	30	54	16	253

Tabela 7. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że człowiek umiera wtedy, gdy jego mózg nieodwracalnie przestał działać, choćby nawet serce jeszcze działało?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	49	29	22	1184
Płeć				
Mężczyźni	55	28	17	560
Kobiety	44	30	26	624
Wiek				
do 24 lat	39	44	18	164
25-34	58	28	14	209
35-44	52	27	20	253
45-54	56	27	18	222
55-64	48	28	24	142
65 lat i więcej	39	23	38	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	44	29	27	441
Miasto do 20 tys.	56	27	18	143
od 21 do 100 tys.	51	28	21	230
101-500 tys.	51	31	18	239
501 tys. i więcej mieszk.	57	28	15	131
Region				
Północny	48	28	24	119
Zachodni	48	31	21	150
Środkowo-zachodni	49	32	19	179
Środkowy	48	27	25	210
Wschodni	45	36	20	146
Południowo-wschodni	45	26	29	185
Południowo-zachodni	60	26	14	196
Wykształcenie				
Podstawowe	40	28	32	365
Zasadnicze zawodowe	48	31	21	359
Średnie	56	29	15	367
Wyższe	65	24	11	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	64	24	12	77
Prac. umysł. niż. szczebla	61	28	11	131
Pracownicy fiz.- umysł.	57	28	15	78
Robotnicy wykwalifikowani	52	28	20	116
Robotnicy niewykwalifik.	41	28	31	55
Rolnicy	40	34	26	72
Prywatni przedsiębiorcy	62	29	9	50
Bierni zawodowo				
Renciści	39	26	35	146
Emeryci	45	24	31	207
Uczniowie i studenci	39	51	11	71
Bezrobotni	46	37	17	109
Gospodynie domowe i inni	55	22	23	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	39	33	28	283
201 - 325	47	33	20	240
326 - 449	57	23	20	195
450 - 599	54	29	16	158
Powyżej 599 zł	65	28	7	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	40	29	30	319
Średnie	49	29	21	580
Dobre	59	28	13	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	44	27	29	83
Raz w tygodniu	44	31	25	600
Kilka razy w miesiącu	53	27	20	149
Kilka razy w roku	57	30	13	267
W ogóle nie uczestniczy	65	17	18	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierzącą	41	31	28	164
Wierzącą	49	29	22	954
Raczej niewierzącą	68	27	5	51
Całkowicie niewierzącą	88	7	4	10
Poglądy polityczne				
Lewica	57	29	14	231
Centrum	53	28	20	340
Prawica	52	31	16	359
Trudno powiedzieć	34	27	38	253

Tabela 8. Proszę sobie wyobrazić, że ktoś z Pana(i) bliskich ma ciężko chore nerki - czy w takiej sytuacji gotów (gotowa) był(a)by Pan(i) oddać jedną ze swoich nerek, by ratować życie komuś bliskiemu?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	85	7	8	1183
Płeć				
Mężczyźni	85	7	9	559
Kobiety	85	8	7	624
Wiek				
do 24 lat	77	12	11	164
25-34	91	3	6	209
35-44	89	3	8	252
45-54	94	3	3	222
55-64	86	8	6	142
65 lat i więcej	69	18	13	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	84	8	8	441
Miasto do 20 tys.	84	9	7	142
od 21 do 100 tys.	83	5	11	230
101-500 tys.	85	7	7	239
501 tys. i więcej mieszk.	91	7	2	131
Region				
Północny	87	7	7	118
Zachodni	90	6	4	150
Środkowozachodni	87	7	9	179
Środkowy	85	7	8	210
Wschodni	73	16	12	146
Południowo-wschodni	82	4	11	185
Południowo-zachodni	86	9	4	196
Wykształcenie				
Podstawowe	81	11	9	365
Zasadnicze zawodowe	84	8	8	358
Średnie	88	5	7	367
Wyższe	94	1	5	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	93	1	6	77
Prac. umysł. niż. szczebla	90	1	9	129
Pracownicy fiz. - umysł.	90	6	4	78
Robotnicy wykwalifikowani	84	9	7	116
Robotnicy niewykwalifik.	94	0	6	55
Rolnicy	79	10	11	72
Prywatni przedsiębiorcy	99	1	0	50
Bierni zawodowo				
Renciści	83	11	6	146
Emeryci	74	15	11	207
Uczniowie i studenci	84	10	6	71
Bezrobotni	82	4	14	109
Gospodynie domowe i inni	90	7	3	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	86	7	8	283
201 - 325	84	6	10	239
326 - 449	85	8	7	195
450 - 599	90	4	6	158
Powyżej 599 zł	90	5	5	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	82	9	9	319
Średnie	85	8	8	579
Dobre	88	5	7	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	75	13	12	83
Raz w tygodniu	85	7	8	599
Kilka razy w miesiącu	79	13	7	149
Kilka razy w roku	90	4	6	267
W ogóle nie uczestniczy	86	7	7	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierzącą	80	11	9	164
Wierzącą	86	7	8	953
Raczej niewierzącą	85	7	8	51
Całkowicie niewierzącą	96	0	4	10
Poglądy polityczne				
Lewica	90	7	4	231
Centrum	86	7	6	339
Prawica	86	7	8	359
Trudno powiedzieć	78	10	12	253

Tabela 9. Przeszczepianie narządów ratuje życie i zdrowie wielu chorym.
Czy ma Pan(i) zaufanie do ośrodków medycznych, które się tym zajmują, że pobrane narządy przeszczepiane są tym, którzy naprawdę ich potrzebują, bez czerpania z tego korzyści materialnych?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	46	29	25	1184
Płeć				
Mężczyźni	51	27	22	560
Kobiety	42	31	27	624
Wiek				
do 24 lat	54	31	15	164
25-34	57	25	18	209
35-44	42	37	21	253
45-54	49	27	23	222
55-64	39	31	30	142
65 lat i więcej	36	22	42	194
Miejsce zamieszkania				
Wieś	45	28	26	441
Miasto do 20 tys.	52	29	19	143
od 21 do 100 tys.	45	29	26	230
101-500 tys.	49	29	22	239
501 tys. i więcej mieszk.	40	33	27	131
Region				
Północny	42	26	31	119
Zachodni	43	32	24	150
Środkowo-zachodni	54	25	21	179
Środkowy	38	29	33	210
Wschodni	45	28	26	146
Południowo-wschodni	44	34	23	185
Południowo-zachodni	56	29	15	196
Wykształcenie				
Podstawowe	41	23	36	365
Zasadnicze zawodowe	49	31	20	359
Średnie	48	33	19	367
Wyższe	50	32	18	92
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	46	39	15	77
Prac. umysł. niż. szczebla	51	35	14	131
Pracownicy fiz. - umysł.	47	37	16	78
Robotnicy wykwalifikowani	38	38	24	116
Robotnicy niewykwalifik.	53	14	33	85
Rolnicy	61	17	22	72
Prywatni przedsiębiorcy	68	22	10	50
Bierni zawodowo				
Renciści	43	27	30	146
Emeryci	37	25	38	207
Uczniowie i studenci	55	24	21	71
Bezrobotni	44	30	26	109
Gospodynie domowe i inni	43	33	24	72
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 200 zł	48	29	23	283
201 - 325	44	33	23	240
326 - 449	49	25	26	195
450 - 599	41	30	29	158
Powyżej 599 zł	56	28	17	150
Ocena własnych war. mater.				
Złe	45	32	22	319
Średnie	44	28	28	580
Dobre	53	27	20	283
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	46	17	37	83
Raz w tygodniu	48	29	23	600
Kilka razy w miesiącu	43	30	27	149
Kilka razy w roku	43	33	24	267
W ogóle nie uczestniczy	47	29	24	83
Czy uważa Pan(i) siebie za osobę:				
Głęboko wierząca	45	24	31	164
Wierząca	46	30	24	954
Raczej niewierząca	46	35	19	51
Całkowicie niewierząca	69	31	0	10
Poglądy polityczne				
Lewica	48	31	21	231
Centrum	48	30	22	340
Prawica	49	30	21	359
Trudno powiedzieć	39	26	35	253